

Міжнародне право

УДК 341.645:342.7

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18505033>

**Процесуальні гарантії справедливого судочинства за практикою
Європейського суду з прав людини**

Побережний Юрій Валерійович

аспірант PhD

кафедри міжнародного та європейського права

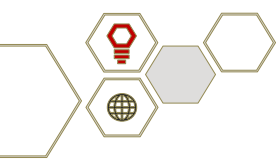
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,

м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-4854-0068>

Прийнято: 13.01.2026 | Опубліковано: 30.01.2026

Анотація: У статті здійснено комплексний аналіз процесуальних гарантій справедливого судочинства, визначених практикою Європейського суду з прав людини при тлумаченні статті 6 Конвенції. Досліджено ключові елементи права на справедливий суд, зокрема доступ до правосуддя. Проаналізовано вимоги незалежності та безсторонності суду в їх об'єктивному та суб'єктивному аспектах. Окрему увагу приділено принципу публічності розгляду справи та його обмеженням в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки, дотриманню розумних строків судового провадження, що оцінюється з урахуванням складності справи, поведінки заявника та державних органів.

Метою статті є комплексний аналіз процесуальних гарантій справедливого судочинства, визначених практикою Європейського суду з прав людини при тлумаченні статті 6 Конвенції, виявлення їх змісту, особливостей застосування та значення для національної правової системи України.

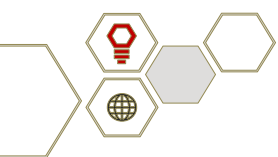

Методи дослідження. Використано методи аналізу прецедентної практики для дослідження рішень Європейського суду з прав людини, а саме: формально-юридичний метод для тлумачення статті 6 ЄКПЛ, порівняльно-правовий підхід для зіставлення європейських стандартів із національним законодавством України, а також системно-структурний та історико-правовий методи для виявлення еволюції процесуальних гарантій справедливого судочинства.

Результати. Детально розглянуто принципи рівності сторін та змагальності процесу, які передбачають можливість кожної сторони ознайомитися з усіма доказами протилежної сторони та коментувати їх. Досліджено специфічні процесуальні гарантії в кримінальних справах, зокрема презумпцію невинуватості, право на захист та його складові елементи. Розглянуто проблемні аспекти імплементації стандартів статті 6 ЄКПЛ у національну правову систему України, виявлені на підставі аналізу рішень ЄСПЛ проти України, надано рекомендації щодо вдосконалення законодавства та правозастосовчої практики.

Висновки. Дослідження засвідчує, що Європейський суд з прав людини сформував детальну систему процесуальних гарантій справедливого судочинства, яка охоплює всі стадії судового процесу від доступу до правосуддя до виконання судових рішень. Встановлено, що практика Суду характеризується динамічним підходом до тлумачення статті 6 Конвенції, врахуванням специфіки національних правових систем та прагненням забезпечити реальну, а не теоретичну ефективність процесуальних прав. Визначено, що стандарти ЄСПЛ мають пряме значення для України, оскільки визначають орієнтири судової реформи та критерії оцінки відповідності національного законодавства європейським вимогам.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, справедливий суд, процесуальні гарантії, доступ до правосуддя, незалежність суду, змагальність процесу, розумні строки.

Procedural Guarantees of Fair Trial under the Case Law of the European Court of Human Rights

Yuriy Poberezhnyi

PhD student

Department of International and European Law

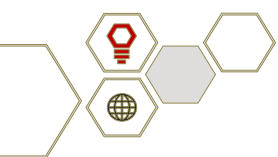
State University "Kyiv Aviation Institute",

Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-4854-0068>

Abstract: The article provides a comprehensive analysis of the procedural guarantees of a fair trial, defined by the practice of the European Court of Human Rights in interpreting Article 6 of the Convention. The key elements of the right to a fair trial, in particular access to justice, are examined. The requirements of the independence and impartiality of the court are analyzed in their objective and subjective aspects. Particular attention is paid to the principle of publicity of the case and its limitations in the interests of morality, public order or national security, compliance with reasonable deadlines for judicial proceedings, which is assessed taking into account the complexity of the case, the behavior of the applicant and state authorities.

The **purpose** of the article is a comprehensive analysis of the procedural guarantees of a fair trial, defined by the practice of the European Court of Human Rights in interpreting Article 6 of the Convention, identifying their content, features of application and significance for the national legal system of Ukraine.

Methods. Methods of case law analysis were used to study the decisions of the European Court of Human Rights, namely: the formal-legal method for interpreting Article 6 of the ECHR, the comparative-legal approach for comparing European standards with the national legislation of Ukraine, as well as the system-structural and historical-legal methods for identifying the evolution of procedural guarantees of fair trial.

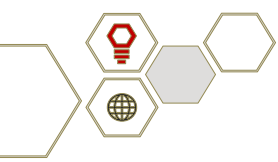

Results. The principles of equality of arms and adversarial proceedings, which provide for the opportunity for each party to familiarize themselves with all the evidence of the opposing party and comment on it, are examined in detail. Specific procedural guarantees in criminal cases are studied, in particular the presumption of innocence, the right to defense and its constituent elements. Problematic aspects of the implementation of the standards of Article 6 of the ECHR into the national legal system of Ukraine, identified on the basis of the analysis of the decisions of the ECHR against Ukraine, are considered, recommendations are provided for improving legislation and law enforcement practice.

Conclusions. The study shows that the European Court of Human Rights has formed a detailed system of procedural guarantees of fair trial, which covers all stages of the judicial process from access to justice to the execution of court decisions. It has been established that the practice of the Court is characterized by a dynamic approach to the interpretation of Article 6 of the Convention, taking into account the specifics of national legal systems and the desire to ensure the real, rather than theoretical, effectiveness of procedural rights. It has been determined that the standards of the ECHR are of direct importance for Ukraine, as they determine the guidelines for judicial reform and the criteria for assessing the compliance of national legislation with European requirements.

Keywords: European Court of Human Rights, fair trial, procedural guarantees, access to justice, independence of judiciary, adversarial process, reasonable time.

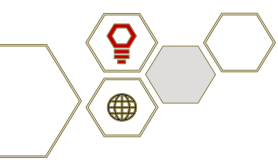
Постановка проблеми. Забезпечення справедливого судочинства становить одну з фундаментальних засад правової держави та необхідну умову ефективного захисту прав людини. Стаття 6 Європейської конвенції з прав людини закріплює право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Втім, лаконічне формулювання конвенційної норми

потребувало детального тлумачення, яке протягом десятиліть здійснював Європейський суд з прав людини у своїй прецедентній практиці. Саме Страсбурзький суд сформував розгалужену систему процесуальних гарантій, конкретизував зміст окремих елементів права на справедливий суд, розробив критерії оцінки дотримання державами своїх конвенційних зобов'язань [1, с. 162].

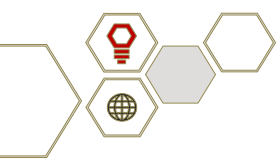
Актуальність дослідження процесуальних гарантій справедливого судочинства за практикою ЄСПЛ зумовлена кількома чинниками. По-перше, динамічний розвиток прецедентного права Суду вимагає постійного моніторингу нових рішень та виявлення тенденцій у тлумаченні статті 6 Конвенції. По-друге, для України як держави-учасниці Конвенції стандарти ЄСПЛ мають пряме юридичне значення, оскільки визначають орієнтири судової реформи та критерії оцінки якості національного судочинства [2, с. 35]. По-третє, імплементація європейських стандартів справедливого суду потребує не лише знання конкретних рішень Страсбурзького суду, але й розуміння методології його роботи, принципів тлумачення Конвенції, співвідношення автономних конвенційних понять із національними правовими категоріями [10, р. 285].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика процесуальних гарантій справедливого судочинства за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) привертає увагу багатьох дослідників як в Україні, так і за кордоном. Серед вітчизняних науковців значний внесок зроблено у роботах Завальнюк І.В., яка досліджує елементи права на справедливий суд, зокрема незалежність та безсторонність суду як ключові гарантії статті 6 ЄСПЛ [2]. Проте, не проаналізовано інституційні механізми трансформації рішень ЄСПЛ у щоденну судову практику. Автор Ткаля О.В. комплексно аналізує право на справедливий суд як європейський стандарт прав людини з урахуванням інтеграції практики ЄСПЛ до національної системи [3]. Проте автор, не

досліджує стійкі розриви між стандартами ЄСПЛ і реальною процесуальною поведінкою національних судів. Так, Гавалешко П.С. вивчає проблеми реалізації вимог статті 6 Конвенції при апеляційному розгляді справ про адміністративні правопорушення, акцентуючи на доступі до суду та контролі за справедливістю [4]. Також автор частково торкається адміністративного провадження, однак відсутній порівняльний аналіз застосування статті 6 ЄСПЛ у кримінальному, адміністративному, цивільному та дисциплінарному судочинстві. Варто зазначити, що автором не досліджено, чи допустимі різні рівні процесуальних гарантій залежно від характеру провадження та не сформульовано критеріїв допустимого відступу від «класичної» моделі справедливого суду.

Зарубіжні дослідники також активно досліджують дану проблематику, так McKeever G. та співавтори розглядають ефективну участь у судовому процесі для осіб без юридичного представництва (*litigants in person*) крізь призму права на справедливий суд за статтею 6 ЄСПЛ, виділяючи бар'єри інтелектуального, практичного та емоційного характеру [5]. Однак варто зазначити, що ці підходи не адаптовані до національного контексту, а також авторами не досліджено роль суду у компенсації процесуальної асиметрії; відсутній аналіз того, де проходить межа між нейтральністю суду і позитивними зобов'язаннями держави. Vogiatzis N. аналізує еволюцію тлумачення права на перекладача за пунктом 3(е) статті 6 ЄСПЛ, підкреслюючи обережний розвиток стандартів у практиці ЄСПЛ та їх зв'язок з загальною справедливістю процесу [6]. Cerekja B. та Mucollari O. критично оцінюють баланс між ефективністю та справедливістю судового розгляду в європейському кримінальному праві, порівнюючи підходи різних країн та рекомендації ЄСПЛ щодо розумних строків і змагальності [7]. Проте авторами, не запропоновано інтегративної моделі оцінки справедливості провадження в цілому, також відсутні критерії, за яких порушення однієї гарантії може бути «компенсоване» іншими та не досліджено, як національні

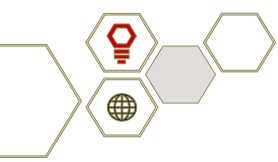

суди застосовують концепцію overall fairness. Аналіз наукових підходів свідчить, що попри значний внесок дослідників у розробку теоретичних аспектів права на справедливий суд, у науковій літературі залишаються недостатньо дослідженими питання практичної імплементації стандартів ЄСПЛ, їх міжгалузевої диференціації та емпіричної оцінки впливу судових реформ на реальний стан процесуальних гарантій. Це зумовлює необхідність подальших комплексних досліджень, спрямованих на поєднання доктринального та прикладного підходів до аналізу статті 6 Конвенції.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених практиці ЄСПЛ щодо статті 6 Конвенції, низка питань залишається недостатньо вивченою. Зокрема, потребує системного аналізу еволюція підходів Суду до тлумачення окремих процесуальних гарантій протягом останнього десятиліття, коли відбувалися суттєві зміни в практиці Страсбурзького суду. Недостатньо дослідженими є особливості застосування стандартів статті 6 ЄКПЛ до нових категорій справ, зокрема пов'язаних із цифровізацією правосуддя, використанням штучного інтелекту в судовій діяльності, онлайн-судочинством [9, р. 721]. Окремої уваги потребує проблема співвідношення різних процесуальних гарантій між собою, можливості їх обмеження в інтересах інших конвенційних цінностей. Залишається актуальним питання дослідження межі субсидіарності Європейського суду та свободу розсуду держав-учасниць при організації національного судочинства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою статті є комплексний аналіз процесуальних гарантій справедливого судочинства, визначених практикою Європейського суду з прав людини при тлумаченні статті 6 Конвенції, виявлення їх змісту, особливостей застосування та значення для національної правової системи України. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

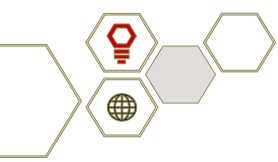
- дослідити систему процесуальних гарантій, що становлять зміст права на справедливий суд за практикою ЄСПЛ;
- проаналізувати правові позиції Суду щодо окремих елементів справедливого судочинства;
- виявити особливості застосування процесуальних гарантій статті 6 ЄКПЛ у цивільних та кримінальних справах;
- розглянути проблемні аспекти імплементації стандартів ЄСПЛ у національну правову систему України.

У дослідженні використано методи аналізу прецедентної практики для дослідження рішень Європейського суду з прав людини, формально-юридичний метод для тлумачення статті 6 ЄКПЛ, порівняльно-правовий підхід для зіставлення європейських стандартів із національним законодавством України, а також системно-структурний та історико-правовий методи для виявлення еволюції процесуальних гарантій справедливого судочинства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Стаття 6 Європейської конвенції з прав людини закріплює право на справедливий суд, яку Європейський суд неодноразово характеризував як одну з фундаментальних засад демократичного суспільства. Практика Страсбурзького суду сформувала детальну систему процесуальних гарантій, що конкретизують зміст цього права. Розглянемо основні елементи справедливого судочинства за практикою ЄСПЛ.

Доступ до правосуддя становить вихідну процесуальну гарантію, без реалізації якої інші елементи права на справедливий суд втрачають сенс. Хоча стаття 6 Конвенції прямо не згадує про доступ до суду, Європейський суд у справі *Golder v. United Kingdom* визнав, що право на справедливий розгляд справи судом було б ілюзорним, якби правова система держави дозволяла окремій особі подати до суду цивільний позов, однак не гарантувала, що

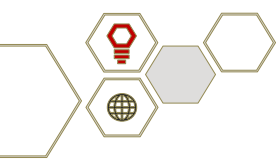

справа буде вирішена судом [11]. Відтоді доступ до правосуддя розглядається як іманентний елемент статті 6 ЄКПЛ.

ЄСПЛ виробив триелементний тест для оцінки дотримання права на доступ до суду. По-перше, будь-яке обмеження доступу до правосуддя має переслідувати легітимну мету. По-друге, обмеження не повинно бути настільки значним, щоб зашкодити самій суті права. По-третє, має існувати розумне співвідношення між застосованими засобами та переслідуваною метою. Цей підхід було сформульовано у справі *Ashingdane v. United Kingdom* та послідовно застосовується Судом [13]. Важливо, що держави мають певну свободу розсуду щодо регулювання доступу до правосуддя, однак ця свобода не є абсолютною та підлягає контролю з боку Європейського суду.

Практика ЄСПЛ виділяє кілька типових ситуацій обмеження доступу до суду, котрі можуть становити порушення статті 6 Конвенції. Серед них надмірні судові витрати, що унеможливають звернення до суду для малозабезпечених осіб, необґрунтовані процедурні перешкоди, зокрема надто формалістичне застосування процесуальних норм, імунітети від судової юрисдикції, що не мають розумного виправдання, відсутність ефективної правової допомоги в ситуаціях, коли вона є необхідною для забезпечення доступу до правосуддя [3, с. 68]. У справі *Airey v. Ireland* Суд наголосив, що Конвенція покликана гарантувати не теоретичні або ілюзорні права, а права практичні та ефективні, тому держава повинна забезпечити реальну можливість звернення до суду [12].

Незалежність та безсторонність суду становлять ключову гарантію справедливого судочинства. Європейський суд розрізняє об'єктивний та суб'єктивний аспекти цих вимог. Суб'єктивна безсторонність передбачає відсутність особистої упередженості чи заінтересованості судді у вирішенні конкретної справи. Діє презумпція суб'єктивної безсторонності, поки не доведено інше. Об'єктивна безсторонність вимагає, щоб суд надавав достатні гарантії для виключення будь-яких обґрунтованих сумнівів щодо його

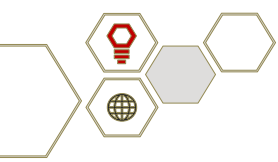

неупередженості. При цьому враховується не тільки фактична незалежність та безсторонність, але й зовнішнє сприйняття суду, адже правосуддя має не лише здійснюватися, але й бути очевидним.

Незалежність суду оцінюється з урахуванням способу призначення суддів, тривалості їх повноважень, наявності гарантій від зовнішнього тиску, зовнішніх ознак незалежності. У справі *Findlay v. United Kingdom* ЄСПЛ зазначив, що для визначення незалежності суду необхідно враховувати спосіб призначення його членів та строк їх повноважень, існування гарантій від зовнішнього тиску, питання про те, чи має орган зовнішні ознаки незалежності [14]. Особливого значення набуває функціональна незалежність суддів, котра передбачає неможливість втручання будь-яких органів чи осіб у здійснення правосуддя, незалежність суддів при прийнятті рішень.

Важливим аспектом безсторонності є відсутність конфлікту інтересів та попередньої участі судді у розгляді справи. ЄСПЛ неодноразово визнавав порушення статті 6 Конвенції в ситуаціях, коли суддя раніше виконував функції слідчого чи обвинувача у тій самій справі, що породжувало обґрунтовані сумніви в його безсторонності [2, с. 63]. Водночас попередня участь судді в розгляді процедурних питань сама по собі не свідчить про упередженість, якщо суддя не досліджував суті справи та не висловлював позицію щодо обвинувачення.

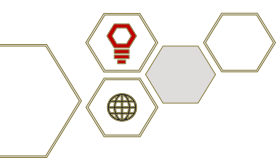
Публічний розгляд справи є важливою процесуальною гарантією, що забезпечує прозорість судочинства та громадський контроль за діяльністю судів. Стаття 6 ЄКПЛ прямо передбачає, що судові рішення проголошується публічно, однак преса і публіка можуть не допускатися на всі судові засідання або на їх частину в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки, коли того вимагають інтереси неповнолітніх або для захисту приватного життя сторін, або тією мірою, яку суд вважає цілком необхідною, коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя [8, р. 20].

Європейський суд виходить з того, що публічність судового розгляду захищає учасників процесу від таємного правосуддя, позбавленого громадського контролю, сприяє підтримці довіри до судів, реалізації права особи бути вислуханою. Водночас ЄСПЛ визнає можливість проведення закритих судових засідань у випадках, прямо передбачених Конвенцією. При цьому обмеження публічності має бути пропорційним переслідуваній легітимній меті [1, с. 162]. Важливо, що навіть якщо слухання справи відбувалося за зачиненими дверима, судові рішення має проголошуватися публічно, хоча в окремих випадках достатнім є забезпечення доступу до тексту рішення для всіх зацікавлених осіб.

Розумні строки судового провадження становлять одну з найбільш проблемних гарантій справедливого судочинства. Стаття 6 Конвенції вимагає, щоб справа була розглянута судом упродовж розумного строку. ЄСПЛ підкреслює, що розумність строку оцінюється з урахуванням обставин справи та за такими критеріями: складність справи, поведінка заявника, поведінка державних органів, значення предмета спору для заявника [18]. Розумність строку оцінюється стосовно всього провадження в цілому, включаючи всі інстанції. При цьому період, який береться до уваги, починається з моменту висунення обвинувачення в кримінальних справах або з моменту звернення до суду в цивільних справах.

Практика Страсбурзького суду свідчить, що держава несе відповідальність за дотримання розумних строків незалежно від причин затримки, якщо вони не пов'язані з поведінкою заявника. Навіть перевантаження судів не може виправдовувати тривалі затримки, оскільки держава зобов'язана організувати судову систему таким чином, щоб суди могли виконувати свої завдання відповідно до вимог статті 6 ЄКПЛ. Водночас ЄСПЛ визнає, що деякі справи об'єктивно потребують більше часу для розгляду через свою складність, велику кількість учасників, необхідність проведення експертиз тощо. Важливим є й те, що держава повинна

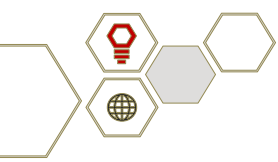

забезпечити ефективні національні засоби правового захисту від порушення вимоги розумних строків.

Рівність сторін та змагальність процесу становлять взаємопов'язані принципи справедливого судочинства. Принцип рівності сторін вимагає, щоб кожна сторона мала розумну можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно не вигідніше становище порівняно з протилежною стороною [19]. Змагальність процесу передбачає, що кожна сторона повинна мати можливість ознайомитися з усіма доказами та аргументами, поданими протилежною стороною, і мати можливість коментувати їх. У справі *Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands* ЄСПЛ зазначив, що право на змагальне провадження означає, що кожна сторона має бути поінформована про подання іншої сторони та мати можливість коментувати їх [15].

Особливого значення принцип рівності сторін набуває в кримінальних справах, де має забезпечуватися баланс між обвинуваченням та захистом. Сторона захисту повинна мати доступ до всіх матеріалів, якими володіє обвинувачення, право допитувати свідків обвинувачення, викликати власних свідків за тих самих умов, що й свідків обвинувачення. У цивільних справах рівність сторін вимагає однакового процесуального становища позивача та відповідача, рівних можливостей щодо подання доказів, заявлення клопотань, оскарження рішень [6]. ЄСПЛ наголошує, що формальна рівність недостатня, має забезпечуватися реальна, практична рівність, яка враховує фактичні можливості сторін.

Обґрунтованість судових рішень є важливою процесуальною гарантією, хоча стаття 6 Конвенції прямо не містить такої вимоги. Європейський суд виводить обов'язок мотивування рішень із загального змісту права на справедливий суд. У справі *Ruiz Torija v. Spain* ЄСПЛ зазначив, що згідно з практикою, яка відображає принцип належного здійснення правосуддя, у судових рішеннях мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються [16]. Водночас ступінь деталізації мотивування може

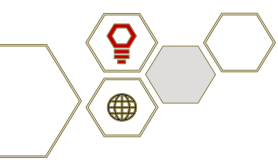

варіюватися залежно від характеру рішення та має оцінюватися з урахуванням обставин кожної справи.

Страсбурзький суд не вимагає детальної відповіді на кожен аргумент сторін, однак суд повинен продемонструвати, що розглянув суттєві питання, винесені на його розгляд. Мотивування рішення виконує кілька важливих функцій: дозволяє учасникам процесу зрозуміти причини прийнятого рішення та оцінити перспективи його оскарження; забезпечує публічний контроль за здійсненням правосуддя; сприяє запобіганню свавільним рішенням; дозволяє вищестоящому суду здійснити перегляд рішення [4, с. 142]. Особливо важливим є обґрунтування рішень, які відхиляють суттєві доводи сторони або стосуються фундаментальних прав людини.

Специфічні гарантії в кримінальних справах передбачені пунктами 2 і 3 статті 6 Конвенції. Презумпція невинуватості є фундаментальною засадою кримінального судочинства, котра вимагає, щоб при здійсненні своїх обов'язків судді виходили з того, що обвинувачений є невинуватим, поки його вину не буде доведено згідно із законом. ЄСПЛ застосовує широке тлумачення презумпції невинуватості, розповсюджуючи її дію не лише на суддів, але й на інших посадових осіб, публічні висловлювання яких можуть вплинути на результати кримінального провадження [5, с. 75].

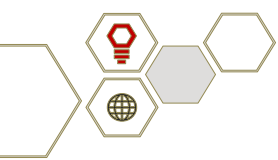
Право на здійснення захисту формується як складна система взаємопов'язаних процесуальних можливостей, кожна з яких має самостійне значення й водночас функціонує у тісному взаємозв'язку з іншими. До таких можливостей належить, передусім, забезпечення для особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, оперативного та повного повідомлення про суть інкримінованих їй дій, а також про підстави висунення обвинувачення, причому така інформація має надаватися мовою, яку ця особа здатна розуміти без додаткових труднощів. Не менш важливою гарантією виступає надання достатнього проміжку часу й відповідних процесуальних умов, що у сукупності дозволяють належним чином підготувати лінію захисту

та сформувати правову позицію. У межах реалізації права на захист особа наділяється можливістю відстоювати власні інтереси самостійно або звернутися по професійну правничу допомогу до обраного нею захисника; водночас у випадках, коли фінансовий стан не дозволяє оплатити послуги адвоката, держава зобов'язана забезпечити безоплатну правову допомогу за умови, що таке втручання об'єктивно необхідне для дотримання вимог правосуддя. Окреме місце у цій системі гарантій посідає право брати участь у дослідженні доказів, зокрема ставити запитання свідкам сторони обвинувачення або наполягати на їх допиті, а також ініціювати виклик і допит свідків захисту на засадах процесуальної рівності з тими умовами, які застосовуються щодо свідків обвинувачення [7, с. 148].

Європейський суд підкреслює, що ефективність захисту вимагає не лише формального права на адвоката, але й реальної можливості скористатися його послугами. Зокрема, у справі *John Murray v. United Kingdom* ЄСПЛ визнав порушення статті 6 Конвенції через відсутність доступу до адвоката на початковій стадії затримання, коли це могло мати незворотні наслідки для захисту обвинуваченого [17]. Право на безоплатну правову допомогу виникає тоді, коли обвинувачений не має достатніх коштів та коли це необхідно в інтересах правосуддя. При цьому держава не зобов'язана фінансувати будь-які витрати захисту, а лише ті, що є розумно необхідними.

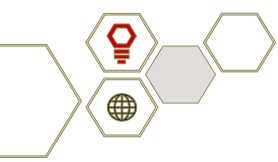
Україна як держава-учасниця Конвенції зобов'язана забезпечити відповідність національного законодавства та правозастосовної практики вимогам статті 6 ЄКПЛ у тлумаченні Європейського суду. Аналіз рішень ЄСПЛ проти України свідчить про системні проблеми в забезпеченні процесуальних гарантій справедливого судочинства [1, с. 153]. Найбільш поширеними є порушення вимоги розумних строків судового провадження, що зумовлено перевантаженістю судів, недосконалістю процесуального законодавства, відсутністю ефективних механізмів прискорення розгляду справ.

Значну кількість порушень становлять випадки невиконання чи несвоєчасного виконання судових рішень, що підриває довіру до судової системи та ставить під сумнів ефективність права на доступ до правосуддя. ЄСПЛ неодноразово наголошував, що право на суд було б ілюзорним, якби національна правова система держави дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове судові рішення залишалося невиконаним [12]. Проблеми виникають також із забезпеченням незалежності та безсторонності суддів, зокрема через недосконалість механізмів добору суддів, їх дисциплінарної відповідальності, гарантій незалежності.

Для вдосконалення національної системи судочинства з урахуванням стандартів ЄСПЛ необхідно здійснити комплекс заходів. По-перше, удосконалити процесуальне законодавство з метою усунення надмірного формалізму, спрощення процедур, забезпечення реального доступу до правосуддя для всіх категорій населення. По-друге, створити ефективні механізми прискорення розгляду справ та забезпечення виконання судових рішень у розумні строки. По-третє, зміцнити гарантії незалежності суддів через удосконалення процедур добору та притягнення до відповідальності, підвищення рівня суддівської винагороди, забезпечення належних умов роботи. По-четверте, підвищити рівень обізнаності суддів, прокурорів, адвокатів із практикою ЄСПЛ через систему навчання та підвищення кваліфікації.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати кілька принципових висновків щодо процесуальних гарантій справедливого судочинства за практикою Європейського суду з прав людини. Стаття 6 Конвенції в тлумаченні ЄСПЛ закріплює комплексну систему процесуальних гарантій, котрі охоплюють всі стадії судового провадження та забезпечують реалізацію права на ефективний судовий захист. Ключовими елементами справедливого судочинства є доступ до правосуддя, незалежність та безсторонність суду, публічний розгляд справи, дотримання розумних строків,

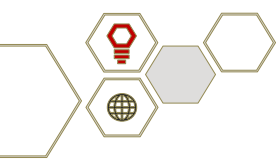
рівність сторін та змагальність процесу, обґрунтованість судових рішень. У кримінальних справах додаткове значення мають презумпція невинуватості та специфічні гарантії права на захист.

Практика Європейського суду характеризується динамічним підходом до тлумачення процесуальних гарантій, врахуванням конкретних обставин кожної справи, прагненням забезпечити не теоретичну, а практичну ефективність прав. Суд виходить з того, що держави мають певну свободу розсуду при організації національної судової системи, однак ця свобода не є абсолютною та підлягає контролю з боку Страсбурзького суду на предмет відповідності мінімальним стандартам Конвенції. Важливим є принцип пропорційності, відповідно до якого будь-які обмеження процесуальних прав мають переслідувати легітимну мету, бути необхідними в демократичному суспільстві та пропорційними переслідуваній меті.

Для України імплементація стандартів ЄСПЛ щодо справедливого судочинства має критичне значення в контексті судової реформи та євроінтеграційних процесів. Аналіз рішень Суду проти України виявляє системні проблеми, зокрема з дотриманням розумних строків судового провадження, виконанням судових рішень, забезпеченням незалежності суддів. Подолання цих проблем вимагає комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавства, зміцнення інституційної спроможності судової системи, підвищення правової культури та обізнаності правників із європейськими стандартами. Важливо усвідомлювати, що процесуальні гарантії справедливого судочинства мають не лише формальне, але й глибоке змістовне значення, адже саме через них реалізується фундаментальне право людини на судовий захист та забезпечується довіра до судової влади.

Список використаних джерел

1. Слободяник Т.М., Бігдан М.В., Таран І.О. Застосування практики Європейського суду з прав людини в цивільному процесі. *Науковий вісник*

Ужгородського Національного Університету. 2023. Вип. 77, Ч. 1. С. 162-163.
DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.25>

2. Завальнюк І. В. Право на справедливий суд: незалежність та безсторонність суду. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2022. № 4. С. 62-66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/13>

3. Ткаля О. В. Право на справедливий суд як європейський стандарт прав людини. *Право і безпека*. 2025. № 2 (95). С. 67-73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.2.11>

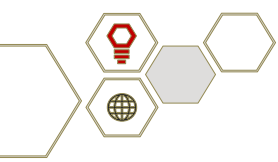
4. Гавалешко П. С. Проблеми реалізації вимог ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при апеляційному розгляді справ про адміністративні правопорушення. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 141–145. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.25>

5. McKeever G., Royal-Dawson L., Kirk E., McCord J. The snakes and ladders of legal participation: litigants in person and the right to a fair trial under Article 6 of the European Convention on Human Rights. *Journal of Law and Society*. 2022. Vol. 49 (1). P. 71–92. DOI: <https://doi.org/10.1111/jols.12344>

6. Vogiatzis N. Interpreting the Right to Interpretation under Article 6(3)(e) ECHR: A Cautious Evolution in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights? *Human Rights Law Review*. 2022. Vol. 22 (1), 25 (ngab027). DOI: <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngab027>

7. Cerekja B., Mucollari O. Right to a fair trial under Article 6 of the ECHR: The balance between efficiency and fairness in European criminal law. *Social & Legal Studios*. 2024. Vol. 7 (4). P. 146–156. DOI: <https://doi.org/10.32518/sals4.2024.146>

8. Greer S. The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights. *Council of Europe*. 2000. Vol. 5. P. 5-38.

9. Koulu R. Proceduralizing control and discretion : Human oversight in artificial intelligence policy. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 2020. Vol. 27 (6). P. 720-735. DOI: <https://doi.org/10.1177/1023263X20978649>
10. Letsas G. The truth in autonomous concepts: how to interpret the ECHR. *European Journal of International Law*. 2004. Vol. 15 (2), 279-305. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=778570>
11. Golder v. United Kingdom, App. No. 4451/70, Judgment of 21 February 1975. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496>
12. Airey v. Ireland, App. No. 6289/73, Judgment of 9 October 1979. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420>
13. Ashingdane v. United Kingdom, App. No. 8225/78, Judgment of 28 May 1985. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57425>
14. Findlay v. United Kingdom, App. No. 22107/93, Judgment of 25 February 1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58016>
15. Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands, App. No. 14448/88, Judgment of 27 October 1993. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57850>
16. Ruiz Torija v. Spain, App. No. 18390/91, Judgment of 9 December 1994. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57909>
17. John Murray v. United Kingdom, App. No. 18731/91, Judgment of 8 February 1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57980>
18. Kudła v. Poland, App. No. 30210/96, Judgment of 26 October 2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920>
19. Delcourt v. Belgium, App. No. 2689/65, Judgment of 17 January 1970. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57467>